

Relationality in Education of/towards Morality – medzinárodná vedecká konferencia

Dňa 23. novembra 2018 sa na pôde Pedagogickej fakulty TU uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Relacionalita vo výchove (k) mravnosti*. Konferencia bola jedným zo sumarizujúcich vrcholov mnohoročného pedagogického skúmania tímu kolegov z Katedry pedagogických štúdií, ktorí zabezpečujú aj výučbu učiteľstva etickej výchovy. Medzinárodné podujatie bolo súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0557/16: *Verifikácia základnej orientácie na koncept prosociálnosti v etickej výchove so zreteľom na vývinové štádiá populácie nižšieho sekundárneho vzdelávania (2016 – 2018)*, ktorý nadviazal na predchádzajúci projekt z oblasti etickej výchovy z obdobia 2013 – 2015. Cieľom dlhodobého bádania je predovšetkým preskúmať súvis medzi morálkou a prosociálnosťou, resp. prosociálnou výchovou a mravnou výchovou, a to na teoretickej i empirickej rovine.

Súvis medzi konaním dobra a „dobrotou“ konajúceho poukazuje na nedostatočnosť tých etických konceptov, ktorých východiskom a účelom je človek ako individuálny subjekt (napr. deontologickej etiky alebo utilitarizmu). Interiorita vlastného morálneho formovania (aj v zmysle kľúčového pedagogického termínu *Bildung*) sa bytostne dovoľáva exteriority druhého ako výzvy transcendencie, ako oslovovania, volania na zodpovednosť. Relacionalitu vo všetkých jej rozmeroch môžeme považovať za rozhodujúci faktor mravnej výchovy.

Mravnosť sa totiž nerozvíja náhodne a mimo dobra, ku ktorému smeruje túžba človeka. Konanie dobra, skutky pomoci alebo prosociálnosti nás vytrhávajú zo zameranosti na seba, otvárajú nás ku horizontom, o ktorých sme netušili a ktorých dosiahnutie „nevyplýva z ľudskej prirodzenosti“, ale môže ísť zdanlivo proti nej, aby ju vzápätí premenilo v niečo neplánované. Skutočná pomoc si vyžaduje námahu, úsilie, odvahu, disciplínu.

Z takéhoto hľadiska sa neustále potvrdzuje jedna zo zásad výchovy, ktorá pre účinnú mravnú výchovu požaduje prítomnosť autentického mravného vzoru. Do popredia sa tak dostáva osoba učiteľa a jeho morálna kvalita prejavujúca sa nielen v jeho vlastnostiach, ale aj v umení vychovávať. Výchova k pomoci a prosociálnosti, ktorá bude cestou dobrého života, si vyžaduje učiteľa, ktorý je schopný vzbudiť u svojich žiakov lásku, obdiv, vdácnosť, túžbu, no súčasne sa nebojí sprítomniť náročnosť a naliehavosť výzvy k dobru. Podobne možno uvažovať aj o význame kvalitných a „dobro sprítomňujúcich“ rovesníckych vzťahov.

Zámerom konferencie bolo vytvorenie priestoru pre akademickú diskusiu orientovanú na význam vzťahu – relacionality v mravnej výchove, špecificky vo výchove charakteru

a s dôrazom na možnosti etickej výchovy ako školského predmetu v slovenskom vzdelávacom systéme.

Na konferencii sa zúčastnili významní hostia zo zahraničia i zo slovenských univerzít. Medzi zahraničnými kolegami najviac vynikali prof. Dietrich Benner z Humboldtovej univerzity v Berlíne (DE), Dr. Andrea English z Edinburskej univerzity (UK), Dr. Tom Harrison z Centra charakteru a cností Univerzity v Birminghame (UK), Dr. Zuzana Svobodová z Juhočeskej univerzity v Českých Budejoviciach a Karlovej univerzity v Prahe (ČR), prof. Rafał Godoń z Varšavskej univerzity (PL), prof. Dariusz Stępkowski z Univerzity kardinála Štefana Wyszyńskiego vo Varšave (PL). Na konferencii sa mal zúčastniť s prednáškou aj prof. Giuseppe Milan z Katolíckej univerzity Najsvätejšieho Srdca v Miláne (IT), ale nevyšpytatelné životné cesty spôsobili jeho náhly odchod z tohto sveta týždeň pred konaním podujatia. Zosnulému účastníci prejavili úctu minútou ticha a podpísaním kondolenčnej listiny.

Všetci pozvaní hostia sa vedecky zaoberajú špecifickým vzťahom medzi etikou a pedagogikou, resp. medzi morálnou filozofiou a teóriou morálnej výchovy. Emeritný profesor Benner je známou postavou nemeckého pedagogického sveta, zaoberá sa najmä teoretickým zdôvodňovaním všeobecnej a školskej pedagogiky a etického vzdelávania. Vo svojej otváracjej prednáške *Etické vzdelávanie a cnosť* nastolil otázku rozlišovania medzi etickým vzdelávaním (*Bildung*) a mravnou výchovou (*Erziehung*), pričom zdôraznil nevyhnutnosť etického vzdelávania pre nadobúdanie morálnych kompetencií pre samostatný život žiakov. Andrea English pôsobí ako vysokoškolská pedagogička a výskumníčka v oblasti filozofie výchovy, dialogického vyučovania, počúvania vo vyučovaní a transformačného učenia sa. Jej príspevok *Problémové úlohy v učení sa. Implikácie pre mravnú výchovu* mieril k otázke súvisu medzi dialogickým vyučovaním/ učením a výchovou k mravnosti. Šťastím pre poslucháčov bola aj prítomnosť Toma Harrisona z Jubilee Centre for Character and Virtues, v súčasnosti najvýznamnejšej svetovej inštitúcie v oblasti výskumu i aplikácie etiky cnosti a výchovy charakteru. Jeho činnosť zahŕňa prácu so základnými a strednými školami, zamestnávateľmi, organizáciami zaoberajúcimi sa dobrovoľníctvom a tvorcami školskej politiky v Británii, ale aj v iných krajinách. Špecializuje sa na etiku charakteru a cností, sociálnu angažovanosť mládeže, občianstvo, komunitný rozvoj a dobrovoľníctvo. Vo svojej prednáške *Teória a prax výchovy mravného charakteru* sa zaoberal tým, ako by mohla byť Aristotelom inšpirovaná výchova charakteru vyučovaná v školách tak, aby zabezpečila prosperovanie človeka. Zuzana Svobodová vyučuje filozofiu, etiku, filozofiu výchovy a kmeniológiu a v týchto oblastiach aj publikuje. Bola žiačkou a blízkou spolupracovníčkou prof. Radima Palouša. Konferenčným príspevkom *Skrze jazyk k t/Tebe* pokračovala v premýšľaní dôsledkov svojvoľnosti, zaneprázdnenosti, odcudzenia človeka reflexii, vzťahovosti k sebe, druhým a svetu a hľadala cesty k možnému naviazaniu hlbokých vzťahov. Prof. Rafał Godoń sa výskumne zaujíma o teóriu a filozofiu výchovy, vzťah medzi hermeneutickou filozofiou a výchovou a vzdelávaním, o estetické a etické aspekty vyučovania a učenia, o vyučovanie a učenie sa vo vysokoškolskom vzdelávaní. Predniesol epistemologickú rozpravu o vzťahu medzi hermeneutikou a učením sa s názvom *Filozofia in-*

terpretácie, racionalita a učenie. Prof. Dariusz Stępkowski sa v prednáške *Myslenie – usudzovanie – zodpovednosť. Mravná výchova podľa Hanny Arendtovej* pokúsil zdôvodniť nezastupiteľnosť vedenia k dôslednému morálnemu usudzovaniu v rámci etickej výchovy. Jeho bádateľské kurikulum obsahuje otázky z filozofie výchovy, teórie vysokoškolskej výchovy a vzdelávania, mravnej výchovy. V ostatnom období sa výskume zaoberá mravnými kompetenciami študentov z vybraných štátnych škôl v Poľsku a ich vzťahu k hodinám etickej výchovy. S členmi organizačného tímu konferencie z PdF TU spolupracuje v odbornom konzorciu, ktoré sa venuje príprave výskumného projektu ETiK – International so zameraním na mravné kompetencie získané žiakmi štátnych škôl vo vybraných krajinách strednej a východnej Európy.

O svojom vedeckom úsilí referoval aj výskumný tím hostiteľskej inštitúcie (Andrej Rajský, Martin Brestovanský, Marek Wiesenganger, Ivan Podmanický, Anna Sádovská, Peter Kusý, Jaroslava Gajdošíková-Zeleiová, Blanka Kudláčová, Martin Dojčár, Peter Szeliga, Mária Kolesárová, Jana Blusková), ktorý v podaní Dr. Martina Brestovanského predstavil *Šesť rokov výskumu prosociálnosti v kontexte školského predmetu etická výchova*. Riešiteľský tím sa dlhodobou vedecky venuje otázkam mravnej výchovy, a to v dvoch komplementárnych líniách: v línii teoretického filozoficko-etického skúmania (analýza obsahu pojmu „prosociálnosť“ v konfrontácii s vybranými klasickými filozofickými a etickými doktrínami, analýza etiky cnosti s ohľadom na prosociálnu mravnú výchovu, problém vzťahu výchovy k cnostiam a normativity, ako aj vzťahu cnosti a postavenia druhého v horizonte morality) a v línii empirického výskumu (prosociálne správanie a prosociálne morálne uvažovanie v súvislostiach s ďalšími premennými, akými sú vyučovacia prax etickej výchovy, interakčný štýl učiteľa, kultúra školy či subjektívne vnímaná zmysluplnosť života a hodnotová orientácia žiakov). Táto interdisciplinárna filozoficko-pedagogická súvislosť je v našich podmienkach jedinečná, a zároveň sa ukazuje ako bádateľsky veľmi plodná. Na konferencii prezentovali ukážku z výsledkov svojich empirických zistení. Súčasne, pod vedením Dr. Ivana Podmanického, na workshope pre učiteľov etickej výchovy zabezpečili praktický nácvik vybraných didaktických zručností, osobitne interakčného vedenia morálno-hodnotovej reflexie so žiakmi.

Okrem plenárnych vystúpení sa rokovanie viedlo v dvoch paralelných sekciách, na ktorých sa aktívne zúčastnili desiaty referujúci zo slovenských akademických pracovísk. Napriek obsahovo nasýteným prednáškam moderátori dokázali zachovať priestor aj na výmenu reakcií a podnetov v rámci diskusií. Napriek pomerne úzko vymedzenému zacieleniu konferencie bola účasť aktívnych i pasívnych účastníkov bohatá a na naše podmienky reprezentatívna.

Z príspevkov, prednášok a diskusií bolo možné na konci dňa zhrnúť niekoľko konferenčných záverov, ktoré dopĺňajú doterajšie výskumné zistenia organizujúceho pracoviska a naznačujú smery ďalších skúmaní. Pre ľahší prehľad ich uvádzame v jednoduchých sumarizáciách:

- Ukazuje sa, že jestvuje komplementarita a vzájomná podmienenosť morálnej výchovy (výchovy charakteru v úzkom zmysle) a etického vzdelávania (najmä výchovy

- morálneho usudzovania) (D. Stepkowski, A. Rajský, M. Wiesenganger). Morálna výchova, zameraná na upevňovanie cnostných morálnych habitualít (silných črt charakteru, morálnych zdatností) a sociálne prospešných postojov, je nevyhnutne spojená s etickým vzdelávaním (D. Benner), ktorého jadrom je rozvoj kompetencie morálneho usudzovania, hodnotovej reflexie, schopnosti autonómne sa morálne správne rozhodovať v konkrétnych životných situáciách na báze vnútorne zdôvodnených presvedčení. Rozhodujúcou pre integráciu rozumovo zdôvodnených volieb a dobrých mravných návykov sa javí *phronesis*, cnosť praktickej rozumnosti (T. Harrison, R. Godon).
- Potvrďuje sa teoretická i pedagogická správnosť špirálovej koncepcie vyučovania etickej výchovy, zostavenej do týchto zacyklených krokov (fáz): 1. morálny problém (konflikt) – 2. evokácia, morálna senzibilizácia a hodnotové posúdenie – 3. experienciálna zložka, zakúsenie morálne dilematickej situácie – 4. etické usudzovanie a interiorizácia presvedčení – 5. životná praxis (D. Stepkowski). Všímame si potrebu posilniť vedeckú analýzu (M. Brestovanský) a didaktickú zložku rozvoja kompetencie morálnej reflexie žiakov vo vyučovaní etickej výchovy (I. Podmanický, A. Sádovská). Týmto smerom bude potrebné ďalej viesť budúce bádania a aplikačnú prax.
 - Konferencia ukázala prepojenosť v hodnotových východiskách koncepcií mravnej výchovy a výchovy charakteru medzi dôležitými aktérmi ich výskumu a rozvoja naprieč Európou. Podujatie vytvorilo možnosť pre ďalšie sieťovanie a reálne prínosnú spoluprácu v oblasti rozvoja etickej výchovy na Slovensku. Viacerí aktívni účastníci konferencie budú spolupracovať v projekte ETiK-international (D. Benner, D. Stepkowski, A. Rajský, M. Wiesenganger).
 - Aktéri konferencie vyslovili vôľu spolupracovať v rozvoji metodológie skúmania dialogického prístupu v mravnej výchove a tiež v skúmaní možností a limitov programov výchovy charakteru.

Andrej Rajský